

**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

Α', Β', Γ' Γυμνασίου

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Ευάγγελος Αθανασόπουλος <i>Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών</i> Ειρήνη Κοκκινάκη <i>Σχολική Σύμβουλος</i> Πολυξένη Μπίστα <i>Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης</i>
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Δημήτριος Σουλιώτης <i>Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας</i> Βασίλειος Τσιλιμίκρας <i>Σχολικός Σύμβουλος</i> Βιολέττα Λέκκα <i>Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης</i>
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Μαρία Παπαηλιάδη <i>Φιλολόγος</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Χρυσούλα Βέικου <i>Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	Σταυρούλα Ακαλέστου <i>Ζωγράφος</i>
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	“ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ - MULTIMEDIA Α.Ε.”

Τη διαδικασία συγγραφής και εκτύπωσης του διδακτικού βιβλίου παρακολούθησε η **Αντωνία Δημητράσκου**, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης.

Πράξη με τίτλο:	Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»
	ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ. <i>Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτης
Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΜΑΚΕΤΑΣ,
ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΑΛΛΑΓΩΝ ΒΑΣΕΙ ΥΠΟΔΕΙΞΩΝ
ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ,
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ:
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ / Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για τη ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Ευάγγελος Αθανασόπουλος Ειρήνη Κοκκινάκη Πολυξένη Μπίστα

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α', Β', Γ' Γυμνασίου

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	7
---------------	---

ΕΝΟΤΗΤΕΣ:

1. Η Βυζαντινή κληρονομιά (Υστεροβυζαντινή περίοδος) (1000-1204).....	9
2. Η Περίοδος της Φραγκοκρατίας (1204-1453).....	17
3. Η Προεπαναστατική περίοδος (1453-1821)	25
α) Από την Άλωση της Πόλης μέχρι την κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους (1453-1669).....	25
β) Από την πτώση της Κρήτης μέχρι την Επανάσταση (1669-1821).....	36
4. Το δημοτικό τραγούδι	51
5. Η Νεοελληνική Λογοτεχνία μετά τον Αγώνα και μέχρι τη Γενιά του 1880 (1821-1880).....	57
6. Η νεότερη περίοδος της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (1880-1930).....	81
α) Η Νέα Αθηναϊκή Σχολή και η ηθογραφία (1880-1922).....	81
β) Η ποίηση μέχρι το 1930	104
7. Η Γενιά του Τριάντα	115
8. Η μεταπολεμική Νεοελληνική Λογοτεχνία (1945-1967)	143
9. Η λογοτεχνική παραγωγή στην Ελλάδα μέχρι το τέλος του 20ού αιώνα.....	163

ΓΛΩΣΣΑΡΙ	177
----------------	-----

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ.....	181
---------------------------	-----

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ	185
--	-----

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η **Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας** είναι το βιβλίο που για πρώτη φορά μπαίνει στα σχολικά προγράμματα του Γυμνασίου χωρίς να προορίζεται για αυτόνομη διδασκαλία, αλλά με στόχο να λειτουργήσει συμβουλευτικά στο μάθημα της Λογοτεχνίας. Το βιβλίο αυτό βασίστηκε τόσο στις έγκυρες Ιστορίες της Λογοτεχνίας, όσο και σε κριτικές μελέτες με στόχο διπλό: αφενός να παρουσιάσει μια συνολική άποψη για τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώθηκε η Νεοελληνική Λογοτεχνία και αφετέρου να μελετήσει τα στάδια που αυτή διέτρεξε και τα πρόσωπα που τη σφράγισαν και την ανέδειξαν με το έργο τους.

Η Ιστορία της Λογοτεχνίας αναφέρεται στα λογοτεχνικά έργα (γραφτά και προφορικά) που έχουν λογοτεχνική αξία και είναι γραμμένα σε γλώσσα νεοελληνική. Αντικείμενό της είναι επομένως τα λογοτεχνικά έργα, τα οποία παρακολουθεί στην ιστορική τους εξέλιξη αποκομίζοντας πολύτιμη γνώση. Εξετάζει επίσης τα λογοτεχνικά ρεύματα και τους δημιουργούς ολοκληρώνοντας παράλληλα και το έργο της κριτικής της λογοτεχνίας, καθώς οργανώνει τις διάφορες κριτικές αποτιμήσεις και διαμορφώνει έναν κανόνα που στηρίζεται στην απόσταση του χρόνου προφυλάσσοντας από υποκειμενικές εκτιμήσεις.

Το πρώτο θέμα που αντιμετωπίζουν οι ιστορικοί της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας είναι το πότε ακριβώς τοποθετείται η αρχή της. Στο βιβλίο αυτό η εξιστόρηση των γεγονότων αρχίζει από τον 10ο αιώνα, με πρώτο το έπος του *Διγενή Ακρίτα*, το πρώτο λογοτεχνικό (γραφτό) κείμενο, όπου χρησιμοποιείται η νεοελληνική γλώσσα. Την εποχή αυτή plái στη λόγια Βυζαντινή Γραμματεία εμφανίζεται μια λογοτεχνία λαϊκή με ιδιαίτερα γνωρίσματα τόσο στο περιεχόμενο, όσο και στο εκφραστικό όργανο που χρησιμοποιεί, τη νεοελληνική γλώσσα. Τα πρώτα μνημεία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας προβάλλουν έναν καινούργιο κόσμο που συνθέτει το παλιό με το νέο, την κλασική κληρονομιά με τα ανατολικά αλλά και με τα δυτικά στοιχεία που διασταυρώνονται συνθέτοντας το στίγμα της πορείας του ελληνισμού μέσα στον χρόνο. Τα στοιχεία αυτά φανερώνονται σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής που εκφράζεται μέσα από τη λογοτεχνική δημιουργία.

Τα έργα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, η οποία εξελίσσεται παράλληλα με τη γενικότερη καλλιέργεια και την παιδεία, αφήνοντας πίσω τους προηγούμενους σταθμούς (τη βυζαντινή και τη μεταβυζαντινή

περίοδο), χαρακτηρίζει ο δυναμισμός που ενισχύεται από τη μακραίωνη παράδοση και από την αναζήτηση του καινούργιου, η ζωτικότητα και η δημιουργική πνοή. Τα χαρακτηρίζει επίσης η δύναμη για ανανέωση και η αφομοιωτική ικανότητα που βοηθά τους νεοέλληνες λογοτέχνες να αφομοιώνουν στην ιδιοσυγκρασία τους όσα προσλαμβάνουν.

Όλοι σχεδόν οι έγκυροι ιστορικοί της λογοτεχνίας μας συμφωνούν στη διαίρεση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας σε περιόδους που συμπίπτουν με εκείνες της πολιτικής μας ιστορίας:

1. Η Βυζαντινή κληρονομιά (Υστεροβυζαντινή περίοδος), που αρχίζει περίπου από το 1000 και τερματίζεται με την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους (1204)
2. Η περίοδος της Φραγκοκρατίας (1204-1453)
3. Η Προεπαναστατική περίοδος (1453-1821): α) Από την Άλωση της Πόλης μέχρι την κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους (1453-1669), β) Από την πτώση της Κρήτης μέχρι την Επανάσταση (1669-1821)
4. Η Νεοελληνική Λογοτεχνία μετά τον Αγώνα και μέχρι τη γενιά του 1880 (1821-1880)
5. Η νεότερη περίοδος της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (1880-1930)
6. Η Γενιά του Τριάντα
7. Η μεταπολεμική περίοδος: α) Από το 1945 μέχρι το 1967, β) Από το 1967 μέχρι σήμερα.

Το βιβλίο αυτό ακολουθεί τη συγκεκριμένη διαίρεση και χωρίζεται σε οκτώ ενότητες, καθεμιά από τις οποίες πραγματεύεται την αντίστοιχη λογοτεχνική παραγωγή. Σε αυτές προστίθεται η ενότητα που αφορά στο δημοτικό τραγούδι, το οποίο διατηρήθηκε για αιώνες από την προφορική παράδοση και αποτέλεσε την πιο έγκυρη έκφραση της ψυχής του λαού μας, της ψυχοσύνθεσής του αλλά και των ιστορικών του περιπετειών.

Κάθε ενότητα χωρίζεται σε κεφάλαια, όπου παρουσιάζονται οι σχολές, τα ρεύματα και οι δημιουργοί. Στην αρχή κάθε ενότητας προτάσσεται συνθετική παρουσίαση του ιστορικού πλαισίου της περιόδου μαζί με μια σύντομη περιγραφή των συνθηκών μέσα στις οποίες αναπτύχθηκε η λογοτεχνική παραγωγή. Στο τέλος κάθε ενότητας υπάρχουν ασκήσεις και θέματα για συζήτηση που ελπίζουμε ότι θα δημιουργήσουν κίνητρα στους μαθητές για μια ευρύτερη γνωριμία με τα λογοτεχνικά κείμενα, ώστε να αποκτήσουν μια κατά το δυνατόν ολοκληρωμένη εικόνα της λογοτεχνικής μας παράδοσης.

Οι συγγραφείς

ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΡΩΤΗ

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ (Υστεροβυζαντινή περίοδος) (1000-1204)

Το έπος *Βασίλειος Διγενής Ακρίτας* αποτελεί το πρώτο γραπτό κείμενο της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Το επικό αυτό ποίημα απορρέει από τα ακριτικά δημοτικά τραγούδια του ίδιου επικού κύκλου. Ακολουθούν τα *Προδρομικά ποιήματα* και ο *Σπανέας*.

1. Στην Ευρώπη οι πέντε αιώνες του Μεσαίωνα πριν από την εμφάνιση των μεγάλων Ευρωπαϊκών Κρατών ήταν πλούσιοι σε πολιτικές αναστατώσεις. Οι λαοί ανακάλυπταν ξανά τα ηρωικά έπη, που εξυμνούσαν τα κατορθώματα των εθνικών ηρώων τους, και τα οποία, πριν αποτυπωθούν γραπτώς, περνούσαν από μια φάση προφορικότητας. Τέτοια έπη είναι στη Γαλλία *Το τραγούδι του Ρολάνδου* (*La chanson de Roland*), στη Γερμανία *Το Τραγούδι των Νιμπελούνγκεν* (*Nibelungenlied*), όπου επικρατούν στοιχεία της λαϊκής παράδοσης, και στην Ισπανία *Το Άσμα του Σιντ* (*Poema ή Cantar de mio Cid*, περ. 1140), το πρώτο μνημείο της ισπανικής λογοτεχνίας που δίνει πληροφορίες για τις σχέσεις ανάμεσα σε μουσουλμάνους και χριστιανούς στο τέλος του 11ου αιώνα.

Η Ευρώπη
ανακαλύπτει
τα ηρωικά
έπη

2. Τα ακριτικά τραγούδια αποτελούν μια κατηγορία δημοτικών αφηγηματικών τραγουδιών που εξυμνούν τους αγώνες των ακριτών. Οι ακρίτες ήταν οι συνοριακοί φρουροί της αυτοκρατορίας που ζούσαν στα «στρατιωτόπια» (στρατιωτικές περιοχές που τους δόθηκαν για καλλιέργεια). Η ζωή τους ήταν οργανωμένη με τρόπο στρατιωτικό. Ο μεγάλος μας λαογράφος Νικόλαος Πολίτης έχει υπολογίσει ότι τα τραγούδια του ακριτικού κύκλου φτάνουν τα 1.350, νεότεροι όμως μελετητές αυξάνουν τον αριθμό τους σε 1.700.

Τα ακριτικά
δημοτικά
τραγούδια
(ακριτικός
κύκλος)

Οι περισσότεροι πιστεύουν ότι τα τραγούδια του ακριτικού κύκλου υπήρχαν πριν από το έπος *Βασίλειος Διγενής Ακρίτας* και ότι αποτέλεσαν την πιο σημαντική πηγή του. Άλλοι πάλι υποστηρίζουν ότι το έπος με τη διάδοση που πήρε γέννησε έναν ιδιαίτερο κύκλο τραγουδιών που εμφανίζονται κυρίως στην Κύπρο και την Κρήτη, όπου υπάρχουν πολλές

Μικρογραφία από τη χρονογραφία του Ιω. Σκυλίτζη με παράσταση σκηνής από τους αγώνες των Βυζαντινών (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους)

παραδόσεις για τον Διγενή. Στα δημοτικά ακριτικά τραγούδια δεν πρωταγωνιστεί πάντα ο Διγενής αλλά και άλλοι ήρωες ακρίτες, όπως ο Ανδρόνικος, ο Κωνσταντής, ο Αλέξης, ο Δούκας, ο Θεοφύλακτος, ο Πορφύριος. Πολλά επεισόδια από τη ζωή του Διγενή δεν περιλαμβάνονται στο έπος, όπως το πάλεμα του Διγενή με τον Χάρο που το βρίσκουμε σε πολλά δημοτικά ακριτικά τραγούδια (ο Νικόλαος Πολίτης έχει συλλέξει 72 παραλλαγές για τον θάνατο του Διγενή).

Το έπος Βασίλειος Διγενής Ακρίτας

3. Ένα ηρωικό έπος ανάλογο με τα ηρωικά έπη της ίδιας εποχής στην Ανατολή και τη Δύση είναι το έπος *Βασίλειος Διγενής Ακρίτας* που έχει ιστορικό χαρακτήρα, αφού αναφέρεται σε μια συγκεκριμένη ιστορική εποχή και ο ήρωας παίρνει το όνομά του από τον θεσμό των Ακριτών του Βυζαντίου.

Η υπόθεση του έπους Βασίλειος Διγενής Ακρίτας: Ένας σαρακηνός εμίρης (ο αμράς της Συρίας Μουσούρ) απάγει την Ειρήνη, κόρη του Βυζαντινού στρατηγού Ανδρονίκου Δούκα, και καταδιώκεται από τους πέντε αδελφούς της. Μετά από μονομαχία με τον νεότερο αδελφό, στην οποία ηττήθηκε, ο αμράς προσηλυτίζεται στον χριστιανισμό και παντρεύεται την κόρη. Από τον γάμο τους γεννιέται ο Διγενής («Διγενής», από δύο γένη, το αραβικό και το ελληνικό), ο ήρωας του έπους. Στα υπόλοιπα βιβλία εξιστορούνται τα καταπληκτικά κατορθώματα του Διγενή, ο οποίος από τα πρώτα χρόνια της ζωής του δείχνει υπερφυσική δύναμη. Παντρεύεται την κόρη του Δούκα Ευδοκία και φεύγει μαζί της «εις τας άκρας» (τα σύνορα), όπου γίνεται «ακρίτης». Σκοτώνει τον δράκο που επιβουλεύεται την Ευδοκία, νικάει τριακόσιους απελάτες που προσπαθούν να την απαγάγουν, νικάει την ως τότε ανίκητη αμαζόνα Μαξιμώ και πεθαίνει στο πολυτελέστατο παλάτι που είχε χτίσει στον Ευφράτη σε ηλικία τριάντα τριών ετών.

Το κείμενο του ηρωικού αυτού έπους έγινε γνωστό το 1875. Τη χρονιά εκείνη δύο βυζαντινολόγοι, ο Κωνσταντίνος Σάθας και ο Émile Legrand, δημοσίευσαν το χειρόγραφο που βρέθηκε στην Τραπεζούντα και αποτέλεσε μια πρώτη παραλλαγή του έπους. Σήμερα είναι γνωστές έξι παραλλαγές: της Τραπεζούντος, της Άνδρου (δύο, η μία σε πεζό λόγο), της Γκρόττα-Φερράτα, του ελληνικού δηλαδή μοναστηριού της Ιταλίας (Κρυπτοφέρνης), του Εσκοριάλ της Μαδρίτης και της Οξφόρδης της Αγγλίας. Ποιητικότερη θεωρείται η παραλλαγή του Εσκοριάλ, που έγινε στην Κρήτη από έναν αρκετά προσεκτικό αντιγραφέα, γιατί ακολουθεί περισσότερο την παράδοση των δημοτικών τραγουδιών. Τα χειρόγραφα των παραλλαγών ανήκουν στον 14ο, 16ο και 17ο αιώνα, το αρχικό όμως ποίημα, από το οποίο προέρχονται και οι παραλλαγές, έχει χαθεί.

Ο ποιητής του έπους, που παραμένει άγνωστος, φαίνεται ότι για να συνθέσει το έργο του επηρεάστηκε από ένα πλήθος δημοτικά ακριτικά τραγούδια που είχαν διαδοθεί προφορικά. Το έργο έχει ποιητικές αρετές και αποδίδει το ηρωικό πνεύμα της εποχής και του περιβάλλοντος που το δημιούργησε. Κύρια γνωρίσματά του είναι ότι εξυμνεί τον ιπποτισμό των ηρώων, τον σεβασμό προς τη γυναίκα, την οικογενειακή αγάπη και την ευσέβεια. Η γλώσσα του ποιήματος είναι ανάμεικτη με λαϊκά και λόγια στοιχεία, το ύφος δεν είναι ομοιόμορφο και ο στίχος είναι ανομοιοκατάληκτος δεκαπεντασύλλαβος.

Δεν πρέπει να ξεχνούμε πως ο άγνωστος ποιητής που ζούσε μακριά από το λόγο περιβάλλον της βασιλεύουσας, κοντά στους ακρίτες και στην πολεμική ζωή τους, στον Πόντο ή στην Καπαδοκία, είναι ο πρώτος που χρησιμοποίησε τη λαϊκή γλώσσα για μια δημιουργία ποιητική. Του χρωστούμε το πρώτο κείμενο στη λαϊκή (δηλ. τη νεοελληνική) γλώσσα.

Αίνος Πολίτης, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*

Ο κύκλος των ακριτικών τραγουδιών έχει ιστορική προέλευση. Πολλοί ερευνητές συσχετίζουν τον Διγενή και τους άλλους ήρωες των ακριτικών τραγουδιών με ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα. Η λαϊκή φαντασία όμως ανύψωσε τον Διγενή σε εθνικό ήρωα. Ο Διγενής, νέος όπως ο Αχιλλέας, ρωμαλέος όπως ο Ηρακλής και ένδοξος όπως ο Αλέξανδρος, έγινε θρύλος και ξεπέρασε τον συγκεκριμένο χώρο και τον χρόνο. Ο Κωστής Παλαμάς και άλλοι ποιητές μας είδαν στον Διγενή το σύμβολο του ακατάβλητου Ελληνισμού που καμιά δύναμη δεν μπορεί να αφανίσει.

4. Ενώ στα σύνορα της αυτοκρατορίας διαδίδονταν τα τραγούδια του ακριτικού κύκλου, στην αυλή των Κομνηνών, στη Βασιλεύουσα, από όπου πήγαζε η επίσημη παιδεία, γράφονταν ποιήματα που έδιναν με χιούμορ και

**Τα Προδρομικά
ποιήματα**

σατιρική διάθεση την εικόνα της κοινωνίας της εποχής. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν τέσσερα στιχουργήματα που κυκλοφορούσαν με το όνομα του Πτωχοπρόδρομου. Η έρευνα δεν έχει καταλήξει σε οριστικά συμπεράσματα για το αν ο ποιητής τους είναι ο Βυζαντινός λόγιος Θεόδωρος Πρόδρομος (12ος αι.). Τα *Πτωχοπροδρομικά ποιήματα* έχουν ικετευτικό χαρακτήρα. Με τους θρήνους και τις ικεσίες του ο ποιητής προσπαθεί να προκαλέσει τον οίκτο του αυτοκράτορα Ιωάννη Κομνηνού ή να ζητήσει την προστασία του αυτοκράτορα Μανουήλ. Από το περιεχόμενο αυτών των ποιημάτων έμεινε παροιμιώδης η έκφραση «πτωχοπροδρομισμός», που σημαίνει τη στερημένη ζωή του λογίου, ο οποίος είναι αναγκασμένος να εκλιπαρεί τους ισχυρούς για να εξασφαλίσει τα μέσα για τη ζωή. Ο ποιητής τους γράφοντας σε λαϊκή γλώσσα καταγγέλλει στο πρώτο ποίημα την κακιά και γκρινιάρη γυναίκα του, στο δεύτερο τη φτώχεια του (περιγράφει τα βάσανα του οικογενειάρχη που έχει να θρέψει δεκατρία στόματα), στο τρίτο ποίημα τα βάσανα που περνούν οι άνθρωποι των γραμμάτων και στο τέταρτο σατιρίζει τους μοναχούς του μοναστηριού όπου εμόναζε. Ο άτυχος Πτωχοπρόδρομος, που θα προτιμούσε να γινόταν φούρναρης ή τσαγκάρης, καταριέται τον χρόνο που έχασε για να μάθει γράμματα:

Ανάθεμα τα γράμματα, Χριστέ, και οπού τα θέλει!

Η γλώσσα των ποιημάτων αυτών είναι λαϊκότερη από τη γλώσσα του έπους *Βασίλειος Διγενής Ακρίτας* και το μέτρο τους είναι ο ανομοιοκατάληκτος δεκαπεντασύλλαβος. Ο αφηγητής τους διακρίνεται για τη φαντασία και την περιγραφική του ικανότητα. Τα ποιήματα παρουσιάζουν μεγάλο λαογραφικό ενδιαφέρον και είναι χρησιμότερα για τις πληροφορίες που δίνουν σχετικά με τον μεσαιωνικό ελληνικό κόσμο. Ένας από τους εκπροσώπους του ελληνικού Διαφωτισμού, ο Αδαμάντιος Κοραής (βλ. παρακάτω), εκτίμησε την γλωσσική αξία τους και γι' αυτό τύπωσε δύο από τα ποιήματα αυτά στα «Άτακτά» του (μια συλλογή εργασιών πάνω στη νεοελληνική γλώσσα).

Ο Σπανέας

5. Με τα προδρομικά ποιήματα συνδέεται άμεσα το παραινετικό ποίημα του 12ου αιώνα γνωστό ως *Ο Σπανέας*. Το ποίημα αυτό γράφτηκε κατά το πρότυπο του αρχαίου ποιητή Θέογνη και το περιεχόμενό του θυμίζει τον *Προς Δημόνικον* λόγο του αρχαίου Αθηναίου ρήτορα Ισοκράτη. Σε αυτό ένας γεροντότερος αυλικός διδάσκει κάποιον νεότερο πρίγκηπα τους κανόνες συμπεριφοράς που πρέπει να ακολουθεί στη ζωή του. Συγγραφέας του έργου ίσως είναι ο Αλέξιος, γιος του αυτοκράτορα Ιωάννη Κομνηνού που πέθανε το 1142 πριν από τον πατέρα του, ενώ ο νέος πρίγκιπας στον οποίο απευθύνεται είναι ίσως ο γιος της αδελφής του. Το ποίημα, γραμμένο στη λαϊκή γλώσσα της εποχής, έχει περισσότερο γλωσσική αξία και έγινε αγαπητό ανάγνωσμα των λαϊκών στρωμάτων. Γι' αυτό και σώθηκε σε διάφορες παραλλαγές, όπου κάθε συγγραφέας προσέθετε διάφορες επιπλέον συμβουλές.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

- ✓ Η πρώτη περίοδος της νεοελληνικής λογοτεχνίας χαρακτηρίζεται από την ανακάλυψη των ηρωικών επών που εξυμνούσαν τα κατορθώματα των ηρώων των λαών. Η Ευρώπη ήδη έχει περάσει σε μια «ηρωική εποχή».
- ✓ Στην Ελλάδα το πρώτο ηρωικό τραγούδι ήταν το έπος *Βασίλειος Διγενής Ακρίτας*, που είχε τις πηγές του στα τραγούδια του ακριτικού κύκλου, ιστορικής προέλευσης.
- ✓ Πληροφορίες για τον μεσαιωνικό ελληνικό κόσμο παίρνουμε από τα *Πτωχοπροδρομικά ποιήματα*, τα οποία έχουν μεγάλο λαογραφικό ενδιαφέρον. Με αυτά συνδέεται άμεσα και το παραινετικό ποίημα *Ο Σπανέας*.

Ασκήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Να συγκρίνετε το παρακάτω απόσπασμα από το Έπος του Διγενή με το δημοτικό τραγούδι που ακολουθεί και αναφέρεται στον θάνατο του Διγενή και να σημειώσετε τις παρατηρήσεις σας.

«(...) Ο θάνατος τον πολεμά εις το παλάτι μέσα.
Ακρίτας τον ε γνώρισε και ξεφωνεί και λέγει:
«Ω, πάντερπνε, Βασίλειε, ο θάνατός σου ήλθεν
και το λοιπόν από του νυν όπλα ουδόλως έχεις.
Ανδρεία που σου άπειρος, ανείκαστος η τόλμη,
Που δυναστεία η πολλή, που του η πλούτου δόξα;
Άρτι ουδείς εις θάνατον δύναται βοηθήσαι,
Αι χείρες γαρ ελύθησαν, τα άθλα ου ποιούσαι,
Οι πόδες εδεσμεύθησαν οι τας οδούς κρατούντες
Ολίγον δε και η ψυχή του σώματος εκφεύγει
Και τάφος σε τον δυνατόν μέσα να κλείσει θέλει».

«Ο Διγενής ψυχομαχεί κι η γη τότε τρομάσσει
κι η πλάκα τον ανατριχιά πως θάτονε σκεπάσει.
Κι εκείδα που ψυχομαχεί λόγια αντρειωμένα λέει
-νάχεν η γης πατήματα κι ο ουρανός κερκέλια
να πάθουν τα πατήματα, νάπιανα τα κερκέλια
ν' ανέβαινα στον ουρανό, να διπλωθώ, να κάτσω,
να δώκω σείσμα τ' ουρανού, να βγάλει μαύρα νέφη
να κάμω χιόνι στα βουνά και τα νερά τσι κάμπους».

2. Στο απόσπασμα από το ποίημα Σπανέας που ακολουθεί να εντοπίσετε χαρακτηριστικά του περιεχομένου τα οποία επισημαίνονται στην αντίστοιχη ανάλυση της σελ. 12 του βιβλίου της «Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α', Β' και Γ' Γυμνασίου»:

«Μη προλαμβάνει η γλώσσα σου ποτέ τον λογισμόν σου,
πολλούς από συναρπαγής* απώλεσεν η γλώσσα·
γι' αυτό, παιδί μου, πρόσεχε πρώτον καλά και σιώπει,
και τότε λάλει ολιγοστά και μεμελετημένα...»

(*συναρπαγή: απροσεξία, απερισκεψία που προέρχεται από βιασύνη)

Βιβλιογραφία

1. Αλεξίου, Στ. (1985). *Βασίλειος Διγενής Ακρίτης (Κατά το χειρόγραφο του Εσκοριάλ) και το άσμα του Αρμούρη*. Κριτική έκδοση, Εισαγωγή, Σημειώσεις, Γλωσσάριο Στ. Αλεξίου. Αθήνα: Ερμής [Φιλολογική Βιβλιοθήκη, 5].
2. Αλεξίου, Στ. (1990). *Βασίλειος Διγενής Ακρίτης και τα άσματα του Αρμούρη και του Υιού του Ανδρόνικου*. Χρηστική έκδοση με Εισαγωγή. Αθήνα: Ερμής.
3. Καλαματιανός, Γ.Ν. (χ.χ.). *Σύντομη Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Ι' έκδοση. Αθήνα: Εστία, 22-25.
4. Πολίτης, Λ. (1978). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 25-46.
5. Χαραλαμπίδης, Χρ. (1992). *Νεοελληνικός λόγος, Μελέτες για την γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος*. Αθήνα: Νεφέλη.
6. Vitti, M. (2003). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Μετάφραση Μ. Ζορμπά, θεώρηση του συγγραφέα, απόδοση Ε. Ι. Μοσχονά. Αναθεωρημένη έκδοση. Αθήνα: Οδυσσέας, 11-47.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1204-1453)

Την εποχή αυτή έρχονται σε επαφή ο δυτικός με τον βυζαντινό πολιτισμό. Στο πλαίσιο αυτό γράφονται το *Χρονικόν του Μορέως*, έμμετρα μυθιστορήματα και *Διηγήσεις* για ζώα και πουλιά. Τα κείμενα αυτά γράφονται στη δημώδη γλώσσα, έχουν λαϊκό χαρακτήρα και συνδυάζουν το ακριτικό με το ιπποτικό πνεύμα.

1. Η περίοδος της Φραγκοκρατίας αρχίζει με την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους (1204) και τελειώνει με την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους (1453). Την περίοδο αυτή οι Φράγκοι κατακτητές συγκρούστηκαν με τον ντόπιο πληθυσμό. Παράλληλα, όμως, από τη συνάντηση δύο πολιτισμών που είχαν πίσω τους μια μεγάλη και διαφορετική παράδοση σημειώθηκαν πολιτιστικές ανταλλαγές.

Οι ιστορικοί της λογοτεχνίας μας επισημαίνουν τη μεγάλη σημασία της περιόδου αυτής για τη λογοτεχνική μας παραγωγή και για τη συνέχιση της βυζαντινής παράδοσης μέσα από την επικοινωνία με τη Δύση. Ο Λίνος Πολίτης γράφει: «Η περίοδος αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία για τη λογοτεχνική παραγωγή, γιατί η επιμειξία των δύο πολιτισμών, του βυζαντινού και του δυτικού, στάθηκε ιδιαίτερα γόνιμη και αποδοτική». Ο Mario Vitti σημειώνει ότι η κατάρρευση της αυτοκρατορίας, που είχε καταφέρει να επιζήσει και να διαφυλάξει τον πολιτισμό, σε μια εποχή που ολόκληρη η Ευρώπη υπέκυπτε στην κάθοδο των βαρβάρων, είχε και θετικό αποτέλεσμα. Οι κοινωνικές και πολιτικές ανακατατάξεις που ακολούθησαν επέτρεψαν στους λογίους να αποκτήσουν στενότερες επαφές με τη δυτική παραγωγή «δημιουργώντας για τη Ρωμιοσύνη τις προϋποθέσεις που της επέτρεψαν να δει πιο σοβαρά πέρα από τα σύνορά της και να αρχίσει μια διαδικασία εξομοίωσης με τα επιτεύγματα που ενοποιούν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό στο σύνολό του».

Τα λογοτεχνικά έργα της εποχής έχουν χαρακτήρα λαϊκό και συνδυάζουν το ακριτικό με το ιπποτικό πνεύμα. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι το *Χρονικόν του Μορέως*, τα *έμμετρα μυθιστορήματα* και οι διάφορες *Διηγήσεις*. Με τα έργα αυτά προετοιμάζεται η ακμή της Κρητικής Λογοτεχνίας (1600-1669).

Συνάντηση
βυζαντινού
και δυτικού
πολιτισμού

Το Χρονικόν του Μορέως

2. Το *Χρονικόν του Μορέως* είναι μια έμμετρη χρονογραφία, που εξιστορεί κυρίως την κατάκτηση της Πελοποννήσου (του Μορέως) από τους Φράγκους και την κατοχή της από τους διάφορους πρίγκιπες. Το μεγαλύτερο μέρος του έργου καταλαμβάνει η αφήγηση των γεγονότων στα χρόνια της διακυβέρνησης του Γουλιέλμου Β' Βιλλαρδουίνου (1246-1278), τον οποίο ο συγγραφέας θαυμάζει και παρουσιάζει ως πρότυπο ιπποτικής αρετής. Τα γεγονότα εξιστορούνται με πλήθος λεπτομέρειες και αναφέρονται στην περίοδο 1204-1292.

Οι ιστορικοί της λογοτεχνίας μας συμφωνούν στο ότι το έργο αυτό δεν χαρακτηρίζεται από λογοτεχνικές ή ποιητικές αρετές, αλλά το θέμα του, η περιγραφή δηλαδή της φραγκικής ιπποτικής ζωής των χρόνων εκείνων στα ελληνικά εδάφη, παρουσιάζει ενδιαφέρον, γιατί «αποτελεί μνημείο των πολιτισμικών ανταλλαγών ανάμεσα στους Έλληνες και τους δυτικούς, οι οποίες προέκυψαν από τις σταυροφορίες».

Το *Χρονικόν του Μορέως*, που, όπως θα δούμε, ενέπνευσε το ιστορικό μυθιστόρημα του Α.Ρ. Ραγκαβή *Ο αυθέντης του Μορέως* (1850), ανήκει στην ιστορία της Νέας Ελληνικής λογοτεχνίας, αφού γράφτηκε στα ελληνικά, αλλά δεν εκφράζει τίποτε από το πνεύμα του νέου ελληνισμού, όπως εκφράστηκε για πρώτη φορά στο έπος του *Διγενή Ακρίτα*. Γραμμένο σε γλώσσα με πολλά φραγκικά δάνεια, έχει άτεχνο στίχο. Ο στιχουργός του παραμένει άγνωστος, είναι όμως βέβαιο ότι είχε πατέρα Φράγκο και μητέρα Ελληνίδα. Γνωρίζει καλά τον τόπο, είναι μορφωμένος, αλλά εχθρικός απέναντι στους ορθοδόξους. Το αρχικό έργο χάθηκε, σώθηκαν όμως τέσσερις παραλλαγές του.

Έμμετρα μυθιστορήματα σε δημώδη γλώσσα

3. Ανάμεσα στον 13ο και 15ο αιώνα εμφανίζεται μια σειρά έμμετρων μυθιστορημάτων, που έχουν για πρότυπά τους τα φραγκικά ιπποτικά έργα, αλλά και τα παλαιότερα βυζαντινά ή ακόμα και τα αλεξανδρινά έμμετρα μυθιστορήματα. Στις έμμετρες αυτές περιπετειώδεις ιστορίες συγχωνεύονται ανατολικά και χριστιανικά στοιχεία με υπεροχή του ελληνικού στοιχείου. Η έρευνα έχει εξακριβώσει επιδράσεις από το *Χίλιες και μία νύχτες* ή από νεοελληνικά παραμύθια. Πάντως τα γλωσσικά φραγκικά δάνεια στα έμμετρα μυθιστορήματα είναι πολύ λιγότερα από εκείνα που υπάρχουν στο *Χρονικόν του Μορέως*.

Η συλλογή παραμυθιών που έγινε γνωστή ως *Χίλιες και μία νύχτες* είναι ινδικής και περσικής προέλευσης και οι ιστορίες που περιέχει ανάγονται στον 10ο αιώνα. Δεν πρέπει να εννοήσουμε κυριολεκτικά τον αριθμό 1.001. «Χίλιες» στα αραβικά σημαίνει αναρίθμητες. Στη συλλογή αυτή ανήκει η γνωστή ιστορία του Σεβάχ του Θαλασσινού.

Μπρούνο Μπέτελχαϊμ, *Η γοητεία των παραμυθιών*

Τα μυθιστορήματα αυτά («μυθιστορίες») μοιάζουν με παραμύθια διασκευασμένα σε στίχους. Η υπόθεσή τους είναι αισθηματική, αναφέρονται συνήθως σε δύο ερωτευμένους νέους, που την ένωσή τους εμποδίζουν κίνδυνοι και απρόοπτες περιπέτειες. Στο τέλος όμως οι δύο νέοι ενώνονται και γίνονται ευτυχισμένοι, όπως συμβαίνει στα παραμύθια.

Τα έμμετρα μυθιστορήματα θεωρήθηκαν πρόγονοι των σημερινών μυθιστορημάτων. Το γεγονός δεν ήταν τυχαίο. Μέχρι τότε η λογοτεχνία γραφόταν σε αρχαία ελληνική γλώσσα και βρισκόταν στα χέρια των λογίων της Κωνσταντινούπολης. Δεν υπήρχε επίσης καλλιεργημένη αστική τάξη, ώστε να εκτιμήσει το μυθιστόρημα που είναι προϊόν ευρείας κατανάλωσης και προορίζεται για ατομική ανάγνωση. Η κατάκτηση όμως της Βυζαντινής αυτοκρατορίας από τους Φράγκους και η ίδρυση στην Ελλάδα ενετικών αποικιών οδήγησε στη δημιουργία μιας λογοτεχνίας «ελληνικής ως προς τη γλώσσα αλλά γαλλοελληνικής ή ιταλοελληνικής ως προς την έμπνευση», όπως υποστηρίζει στο βιβλίο του *Ιστορία του Ελληνικού μυθιστορήματος* ο Γάλλος νεοελληνιστής Henri Tonnnet.

Από την εποχή αυτή έχουν σωθεί πέντε ιπποτικά μυθιστορήματα. Το μεγαλύτερο σε έκταση και πιο διαδεδομένο είναι το *Λίβιστρος και Ροδάμνη*, που η διήγησή του ταιριάζει σε παραμύθι χωρίς να γίνεται ποτέ ανιαρή. Μικρότερο σε έκταση και με όχι τόσο φανερά τη φράγκικη επίδραση είναι το *Κατά Καλλίμαχον και Χρυσορρόην*, ενώ πιο σύντομο ακόμα είναι το *Βέλθανδρος και Χρυσάντζα* που θεωρείται το παλαιότερο.

Η υπόθεση του ιπποτικού μυθιστορήματος *Βέλθανδρος και Χρυσάντζα*: Ο Βέλθανδρος, γιος του βασιλιά των Ρωμαίων, φτάνει στην αυλή του βασιλιά της Αντιόχειας και αναγνωρίζει τη βασιλοπούλα Χρυσάντζα. Ήταν η ίδια που με την εντολή του Έρωτα βράβευσε ως την πιο όμορφη από σαράντα όμορφες στο Ερωτόκαστρο, όπου είχε μπει προηγουμένως. Οι δύο νέοι φλογίζονται από έρωτα και έπειτα από κινδύνους και βάσανα ενώνονται και ευτυχούν. Ο Βέλθανδρος διαδέχεται στον θρόνο τον πατέρα του.

Το έργο έχει πολύ περισσότερα ελληνικά και ανατολικά στοιχεία και πολύ λιγότερα φραγκικά, ενώ το υπερφυσικό στοιχείο του παραμυθιού υπάρχει σε μικρότερη έκταση.

Τα δύο άλλα από τα ιπποτικά μυθιστορήματα είναι διασκευές από πολύ διαδεδομένα δυτικά πρότυπα. Το *Ιμπέριος και Μαργαρώνα* σε γλώσσα λαϊκότερη, που διαβάστηκε πολύ την περίοδο της Τουρκοκρατίας, έχει για πρότυπο μια διασκευή από το *Χίλιες και μία νύχτες*, έργο γνωστό στην Προβηγκία και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η αθηναϊκή μάλιστα παράδοση, που την αναφέρει και ο ποιητής του 19ου αιώνα Καισάριος Δαπόντες, έλεγε ότι η Μαργαρώνα έχτισε το μοναστήρι του Δαφνιού. Τέλος το *Φλόριος και*

Πλατζιαφλόρα αποτελεί και αυτό διασκευή γαλλικού μυθιστορήματος και ήρθε στην Ελλάδα μέσω μιας ιταλικής μετάφρασης.

Μεταξύ αυτών των έργων, τα πιο ενδιαφέροντα για την ιστορία του ελληνικού μυθιστορήματος είναι σίγουρα εκείνα που ο συγγραφέας τους δανείστηκε από τη Δύση μόνο ένα σύνολο ιδεών και ένα σχέδιο, ενώ κατάφερνε να γράψει ένα πολύ πειστικό μυθιστόρημα ελληνικής ιπποσύνης.

Henri Tonnet, *Ιστορία του ελληνικού μυθιστορήματος*

**Ποιήματα
από τον
κόσμο
των φυτών
και των ζώων**

4. Από τους μύθους του Αισώπου ως τον Γάλλο μυθοποιό Λα Φονταίν (Jean de La Fontaine, 1621-1695) οι διηγήσεις για ζώα στάθηκαν πολύ αγαπητές. Στον Μεσαίωνα πολλά διδακτικά και σατιρικά στιχουργήματα είχαν ως θέμα τους ιστορίες ζώων. Στα ζώα αποδίδονται ανθρώπινα προτερήματα και ελαττώματα. Τα έργα αυτά, γραμμένα στη λαϊκή γλώσσα σε ανομοιοκτάληκτο δεκαπεντασύλλαβο, έχουν μόνο γλωσσική αξία.

Τα πιο σημαντικά από αυτά είναι:

1. Ο Φυσιολόγος (12ος αι.) που περιγράφει γνωρίσματα των φυτών, των πολύτιμων λίθων και των ζώων με τρόπο αλληγορικό, παραπέμποντας σε θρησκευτικές δοξασίες και εκθειάζοντας χριστιανικές αρετές.

Η λατινική μετάφραση του Φυσιολόγου κυκλοφόρησε ευρύτατα στην Ευρώπη. Στο κεφάλαιο μάλιστα που αναφέρεται στον πελεκάνο, διαβάζουμε ότι τα μικρά επαναστατούν εναντίον του πατέρα πελεκάνου, ο οποίος τελικά τα σκοτώνει. Τότε ο πελεκάνος ξεσκίζει με το ράμφος το στήθος του, και το αίμα του πέφτοντας επάνω στα μικρά, τα φέρνει πίσω στη ζωή. Ο πελεκάνος συμβολίζει τον υιό της Αγίας Μαρίας, γράφει ο Φίλιππος ντε Ταόν (Philippe de Thaon, 12ος αι.), συγγραφέας του πρώτου ζωολογικού μυθιστορήματος στην Ευρώπη. «Είμαστε όλοι τα μικρά του, και με ανθρώπινη μορφή, σηκωθήκαμε και αναστηθήκαμε από το θάνατο χάρις στο τίμιο αίμα που έχυσε για μας ο Θεός, έτσι όπως έγινε και με τα μικρά πουλιά...»

(Ευρωπαϊκά Γράμματα, *Ιστορία της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας*, εκδ. Σοκόλη, 1999, τόμ. Α', σελ. 138)

2. Διήγησις παιδιόφραστος (ή πεζόφραστος) των τετραπόδων ζώων. Εδώ ο βασιλιάς Λέων καλεί όλα τα ζώα σε σύναξη με σκοπό να του αναφέρουν τα προτερήματα και τα ελαττώματά τους. Στο τέλος ο Λέων διατάζει να λυθεί η φιλία και η συνέλευση καταλήγει σε ομηρική μάχη και αλληλοφάγωμα. Η διήγηση είναι «παιδιόφραστος» (=χάριν «παιδιάς», δηλαδή παιχνιδιού) ή «πεζόφραστος», δηλαδή σε πεζό λόγο.